

L'antifranquisme comunista a Lleida (1939-1975): de la desarticulació a l'hegemonia en la clandestinitat¹

per *Antonieta Jarne Mòdol*

Professora associada del Departament d'Història de la Universitat de Lleida

L'ensulsiada soferta per la societat espanyola arran de la desfeta del 1939 afectà tots els àmbits de la vida —pública i privada— en què, òbviament, la de signe politicosindical no en quedà al marge. A partir d'aleshores, les actituds d'oposició al franquisme foren desiguals, no sols per les condicions que el propi règim imposava sinó també pels plantejaments que des de dins del mateix antifranquisme anaven transformant la seva naturalesa i les seves estratègies. Així, en el cas de Lleida, de les espurnes resistencialistes de mitjan anys quaranta i l'ostracisme de la dècada posterior, es passà a la configuració d'un moviment obrer als anys seixanta que, reflex de les transformacions socioeconòmiques que s'hi experimentaren, protagonitzà —a través de les Comissions Obreres— les accions de protesta més contundents i espectaculars. En el seu interior, paral·lelament, es donaren les característiques paradigmàtiques per excel·lència de l'últim tram de la clandestinitat, centrades en la patrimonialització que hi exercí el PSUC i els intents, des de sectors socialdemòcrates, d'obrir-hi esquerdes, cosa que evidència la fragmentació i l'esbiaixament d'aquesta denominació genèrica que anomenem antifranquisme.

1. *Una espurna de resistència sindical: els intents de reconstrucció de l'UGT*

Seguint la tendència general, el dibuix de la situació de la classe treballadora a Lleida a partir de 1939 ofereix un perfil descoratjador. Factors paralitzants com les dures condicions de treball, l'escassetesa d'aliments, el problema de l'habitatge i l'alt índex de malalties infeccioses s'imbriquen amb la forta repressió exercida per l'Estat franquista i determinen que les poques energies disponibles calgui dedicar-les a la supervivència més immediata. Tot plegat, fa que la força sindical opositora sigui pràcticament nul·la.

1. Aquest article resumeix alguns aspectes de la meua tesi doctoral, *Estratègies de contestació a la Lleida franquista 1939-1977*, dirigida per la Dra. Conxita Mir (Departament d'Història, Universitat de Lleida, 1996).

Tanmateix, les expectatives de canvi marcades per la derrota dels feixismes i per la marginació internacional del franquisme fan que el 1945 aquesta tendència de silenci i passivitat imposada es trenqui i, momentàniament, apareguin alguns indicis de mobilització obrera. Així, l'agost de 1945 eren detinguts 6 ferroviaris de la ciutat acusats de reunir-se clandestinament al bar «La Puñalada», proper a l'estació de la RENFE, i d'intentar reconstruir l'UGT amb la finalitat de discutir i prendre acords sobre els horaris, les dures condicions de treball i els salaris (que encara estan per sota dels de l'any 1936).² Són, per tant, uns objectius purament defensius i estrictament laborals, tot i que no pot menystenir-se (i tampoc no sobrevalorar-se) una certa dimensió política. El fet que tots els detinguts en fossin exmilitants ens porta a considerar que els intents de reorganitzar aquest sindicat no obeïen a unes motivacions produïdes espontàniament i/o impulsivament. D'altra banda, no deixa de ser força il·lustratiu el fet que aquests petits moviments fossin duts a terme per ferroviaris. No endebades, havia estat el nucli obrer més dinàmic i important de Lleida abans de 1939.³

No obstant això, un cop es vegi que les expectatives creades arran de la fi de la Segona Guerra Mundial no existeixen, desapareixeran aquestes primeres manifestacions, ja que foren les circumstàncies «externes», no les interioritats en la lluita opositora —grupuscular i inconnexa—⁴ les que havien determinat aquestes petites accions. En aquest sentit, si bé el POUM fou el grupuscle que aconseguí tenir una certa vida pròpia dins la clandestinitat del primer franquisme, aquesta només es canalitzà —en la mesura de les seves possibilitats— mitjançant la resistència de signe polític, no sindical, tot i que hi havia entre els principals activistes alguns destacats sindicalistes. Seria el cas, per exemple, de Miquel Tufet que, a més d'haver estat membre del Comitè Local del partit, havia desenvolupat una significada tasca en la Unió Local de Sindicats.

2. Sumari 166. Rotlle 367. Arxiu Audiència Provincial. Tot i que del sumari no es desprèn en quines circumstàncies es produí aquesta detenció, es tractava d'Àngel Gutiérrez González, de 41 anys, (a) *el Asturià*; Juan Martínez Vicuñas, de 37 anys, (a) *el Vasco*; Àngel Álvarez Batista, de 38 anys, (a) *el Tuerto*; Enrique Alsina Enrich, de 33 anys, (a) *Bocanegra*; Antonio Ribelles Jover, de 30 anys, (a) *Antonio de la Bordeta*; i Francisco Tejero Gassó, de 25 anys. Davant la poca consistència de les dades obtingudes, l'1 de setembre se'n decretava la llibertat provisional. Pel que fa a la conflictivitat sociolaboral centrada en altres punts de Catalunya vegeu, per exemple, S. BALFOUR, *La dictadura, los trabajadores y la ciudad. El movimiento obrero en el área metropolitana de Barcelona (1939-1988)*. València, Edicions Alfons el Magnànim, 1994. C. MOLINERO i P. YSÀS, *L'oposició antifeixista a Catalunya (1939-1950)*, Barcelona, La Magrana, 1981. Dels mateixos autors, «*Patria, Justicia y Pan. Nivel de vida i condicions de treball a Catalunya. 1939-1951*», Barcelona, La Magrana, 1985, i «*Luchas obreras y oposición al franquismo en la Cataluña de postguerra*», a J. TUSELL, A. ALTED, A. MATEOS (COORDS.), *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*, Madrid, UNED, 1990.

3. Segons el Cens Social de 1936, l'UGT de Lleida comptava amb 709 afiliats dins el sector ferroviari, cosa que compensava la seva escassa presència en la resta de grups de treballadors. *Vid.* J. BARRULL PELEGRI, *Les comarques de Lleida durant la Segona República (1930-1936)*, Barcelona, L'Avenç, 1986. Del mateix autor *El Bloc Obrer i Camperol (Lleida 1919-1937)*, Ajuntament de Lleida, 1990.

4. Sobre els nuclis opositors que actuaren en la Lleida franquista dels anys 40, *vid.* JARNE, *Estratègies de contestació...*

A partir de 1945, és extraordinàriament difícil esbrinar què havia passat en el camp de la conflictivitat laboral fins als anys seixanta. L'hermetisme dels mitjans oficials és, òbviament, total. Amb tot, petits casos assenyalen que algun cop s'havia produït algun incident laboral en el sector de la construcció, sense entrar en més consideracions. Així per exemple, la revista de l'Organització Sindical —*Tarea*—, de juliol de 1954, núm. 45, publicava:

«Este Sindicato (es refereix al de la construcció) es el que encuadra mayor número de personas y trabajadores de la provincia, llegando estos últimos a la cifra de 17.500. Su actividad en estos años, aparte la resolución de pequeños conflictos de tipo social,⁵ ha sido la distribución de cemento para las construcciones de propiedad particular, así como otros materiales.»

Caldrà, en definitiva, esperar uns quants anys, amb tota una nova dinàmica i circumstàncies perquè apareguin, decididament, nuclis de militància obrera.

2. El ressorgiment de la clandestinitat comunista als anys seixanta

El fet que l'antifranquisme es defineixi a partir de la fragmentació comporta que, a voltes, ho faci també des de la desarticulació intragrupal. I així, si l'inici de la dècada dels anys seixanta marca el ressorgiment de la clandestinitat a través de la irrupció del PSUC, això tindrà lloc a partir de diferents grupuscles, conformats independentment els uns respecte als altres i que, lentament, aniran establint connexions fins a configurar un espai comunista vertebrat dins la Lleida antifranquista. En aquest sentit, la forta atracció exercida per l'emissora «la Pirenaica», els viatges a França i les relacions amb els exilats a partir de familiars i coneguts seran els conductes que permetran obrir les primeres esclatxes per integrar-se al partit. I tot això sense oblidar el paper que hi jugaren alguns veterans (amb algun expoumista), els quals, si bé no tingueren un protagonisme de primera línia a causa dels temors encara presents, constituïren un pont de valuosa importància en els primers moments de la reorganització, cosa que va fer possible superar l'*impasse* provocat per la dècada anterior. La seva presència referma l'existència de fils conductors entre els diferents períodes i escenaris de l'antifranquisme malgrat la seva asistematització.

A principis dels anys seixanta el PSUC ja disposa del seu Comitè Local, format per l'administratiu Ventura Margó com a secretari polític —epicentre a partir del qual s'articularen els petits grups—, el pagès Pere Rosselló i els obrers de la construcció Francisco Alarcón, Francisco López i Gabino Lozano.⁶ Tot i aquest embrió, s'imposa la necessitat de no sobredimensionar-ho, ja que la precarietat de la clandestinitat en aquests moments féu que l'acció o la lluita política quedessin reduïdes, exclusivament, a la relació d'home a home vehiculada mitjançant les reunions en els domicilis particulars, situats en el barri antic de la ciutat. Unes

5. El subratllat és nostre.

6. Sobre la reconstrucció del PSUC a la Lleida dels anys seixanta, *vid. JARNE, Estratègies de contestació...*

circumstàncies que contribuïren a alimentar, de manera decisiva, la mística de la clandestinitat, no necessàriament lligada amb conceptes de funcionalitat i eficàcia.

Amb tot, en un temps relativament escàs, el PSUC aconsegueix aglutinar unes 20 persones sobre la base de l'agrupament dels grupuscles existents fins aleshores. Però, el que és més important és que s'ha dotat d'una estructura orgànica, tot i que mínima, alhora que disposa d'uns objectius molt definits per afrontar la lluita clandestina, centrats a espigolar en diferents paisatges humans i socials. A partir d'aleshores, mentre Margó s'introduïa en entitats civico culturals i religioses que transcorrien al marge o independentment de l'oficialitat imposada, els obrers militants del PSUC aconseguien atreure, a través dels respectius llocs de treball, alguns companys que engrandiren les files del partit i que serien l'embrió de les futures Comissions Obreres. I és així com el PSUC entrarà en la segona meitat dels anys seixanta amb la capacitat suficient per ser la força opositora amb més solidesa i amb una base social àmplia i força heterogènia.

NOUS ESCENARIS DE CONTESTACIÓ I NOVES ESTRATÈGIES DE L'OBREIRISME

Els profunds canvis produïts en els diversos escenaris que configuraren la societat en general durant els anys seixanta afectaren de manera molt directa els aspectes sociolaborals. I en aquest procés de transformació —en què no foren alienes l'obligada disminució de l'estatalisme econòmic, la impossibilitat de seguir contenint els increments salarials i la pretensió de dur a terme la nova política econòmica de la mà dels Plans d'Estabilització— la Llei de Convenis Col·lectius de 1958 fou un punt de partida que contribuï a canviar el rumb del sindicalisme d'oposició, ja que, per primer cop, s'establí un tímid reconeixement oficial de la negociació per part dels obrers respecte a les seves reivindicacions laborals.⁷ Aquest factor, juntament amb la revitalització dels corrents immigratoris i el canvi de tàctica impulsat pel PCE i el PSUC, basat en la recerca de noves formes de lluita més properes a la realitat quotidiana, serà decisiu perquè el sistema de relacions laborals es modifiqui notablement i en algunes empreses de diversos punts de l'Estat espanyol comencin a formar-se comissions de treballadors per negociar amb la patronal millors condicions. Alhora, la integració formal en les estructures del verticalisme —a través de la participació en les eleccions d'enllaços

7. Vid. per exemple, D. RUIZ, «De la supervivencia a la negociación. Actitudes obreras en las primeras décadas de la dictadura (1939-1958)», a D. RUIZ (dir.), *Historia de Comisiones Obreras (1958-1988)*, Madrid, Ed. Siglo XXI, 1993. J. P. FUSI, «La reaparición de la conflictividad en la España de los sesenta», a J. FONTANA (ed.), *España bajo el franquismo*, Barcelona, Crítica, 1986. M. LUDEVID, *Cuarenta años de Sindicato Vertical*, Barcelona, Laia, 1976. Del mateix autor *El movimiento obrero en Cataluña bajo el franquismo*, Barcelona, 1977. També BALFOUR, *La dictadura, los trabajadores....* Respecte al creixement econòmic dels anys seixanta, vid. entre altres, J. L. GARCÍA DELGADO, «La industrialización y el desarrollo económico de España durante el franquismo», i A. CARRERAS, «La industria: atraso y modernización», dins J. NADAL, A. CARRERAS, C. SUDRIÀ (comp.), *La economía española en el siglo xx. Una perspectiva histórica*, Barcelona, Ariel, 1987.

sindicals i jurats d'empresa, i el plantejament de reivindicacions molt elementals perquè puguin ser àmpliament compartides per la immensa majoria dels treballadors— serà el vehicle, l'instrument, per establir contacte amb la base obrera. Així s'anirà construint un moviment sociopolític format bàsicament per militants comunistes i cristians dels moviments apostòlics de l'HOAC i la JOC.⁸

Pel que fa a l'exemple de Lleida, la funció d'aixopluc que representaren l'HOAC i la JOC fou fonamental. Tanmateix, si limitéssim el seu rol a aquesta consideració, situaríem en una posició perifèrica aquest moviment d'apostolat en la dinàmica de les reivindicacions socials. I sobre això cal dir que no sols féu de «paraigua» sinó que en formà part integrant, ja que, de fet, no podia dur a terme la seva tasca de reflexió i debat sobre la problemàtica sociolaboral sense enfrontar-se més o menys obertament no sols amb el règim franquista sinó també amb l'oficialitat eclesiàstica, tal com ens indiquen els conflictes, sovintejats ja des de la dècada dels anys cinquanta, i que foren especialment intensos en la primera meitat dels anys seixanta.⁹ Un cas força il·lustratiu el constitueix la tensió ocasionada quan l'1 de maig de 1959 els hoacistes de Lleida llençaven una octaveta en què, entre altres coses, es deia:¹⁰

«Un régimen económico que fabrica pobres en serie, sin hogar en serie, hambrientos en serie, todo cristiano debe combatirlo y reemplazarlo. (...)»

La directa imbricació dels hoacistes en la qüestió de l'obrerisme se seguí reflectint, d'una banda, en l'activisme i el fort compromís de l'empleat de banca Francesc Solana, president de l'HOAC a Lleida fins el 1964,¹¹ que el portà a

8. Sobre la col·laboració entre catòlics i comunistes vegeu, per exemple, R. VEGA GARCIA, «Cristianos en el movimiento obrero asturiano durante el franquismo. Un apunte», i E. FERRANDO, «El compromiso de los cristianos en las luchas de los movimientos obreros en Cataluña durante la etapa franquista», dins DD. AA., *Los católicos y el nuevo movimiento obrero*, Ed. XX Siglos, 22, 1994.

9. Clarament reflectits en diversos articles de Tarea, com el publicat al núm. 78, de maig de 1957, amb el significatiu títol «Lo que son y no deben ser las H.O.A.C.», i que entre altres coses s'afirma contundentment: «(...) las H.O.A.C. no son una cofradía ni tampoco un sindicato. Y no deben pretender suplantarle o sustituirle, sino dejar al sindicato lo que es del sindicato. (...)» Algunes reflexions a l'entorn dels enfrontaments amb el règim en què els acusava d'actuar com a sindicat es troben recollides, per exemple, a J. DOMÍNGUEZ, *Organizaciones obreras cristianas en la oposición al franquismo*, Bilbao, Ed. Mensajero, 1975. Del mateix autor *La lucha obrera durante el franquismo. En sus documentos clandestinos (1939-1975)*, Bilbao, Ed. Desclé de Brouwer, 1987. J. CASTAÑO, *Memòries de la J.O.C. a Catalunya, 1932-1970*, Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona, 1974, i *La J.O.C. en España*, Salamanca, Sigueme, 1978. J. A. EZQUINAGA, i M. GONZÁLEZ, «Relaciones Iglesia-Estado en el franquismo: una nueva visión desde la HOAC», *Actas del I Encuentro de Investigadores del Franquismo*, Fundació Arxiu Històric CONC i Universitat Autònoma de Barcelona, 1992. A. MARTÍN ARTILES, «Del blindaje de la sotana al sindicalismo aconfesional, 1960-1975», F. GARCÍA DE CORTÁZAR, «La cruz y el martillo. La resistencia obrera católica», S. JULIÀ, «Obreros y sacerdotes: cultura democrática y movimientos sociales de oposición», i F. SANZ, «Algunos conflictos significativos de la juventud obrera cristiana con el régimen de Franco, 1947-1966», dins J. TUSELL, A. ALTED, A. MATEOS (COORDS.), *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión y metodología de la investigación*, Madrid, UNED, 1990.

10. El text de l'octaveta era un fragment de la pastoral del cardenal Saliege, arquebisbe de Tolosa, de l'11-2-1954. Recollida a la tesi doctoral de J. BARALLAT, *La contribució a la història de l'Església de Lleida des de l'ocupació franquista (1938-1968)*. Universitat de Barcelona, p. 175 de l'annex documental.

11. En aquests anys, l'HOAC de Lleida estava formada per uns 11 militants i 5 adherits. Hi cal destacar, a més del president Francesc Solana, Josep Perera Beltrán (secretari), Josep M. Usieda (tresorer), Eulogio Vallina, Miquel Tella, Joaquim Colell, Lluís Santamària, Càndid Reñé, Carme Sambola

presentar-se a les eleccions d'enllaços sindicals provincials el 1960, en què sortí elegit com a president del Sindicat Provincial de Banca, Borsa i Estalvi.¹² Una circumstància que ens invita a considerar l'actitud d'aquest hoacista com un clar precedent de la penetració en l'O.S. de les Comissions Obreres en anys posteriors. D'una altra banda, el 1961 els hoacistes de Lleida endegaren unes emissions radiofòniques a Ràdio Popular adreçades al món obrer que hagueren de suspendre al cap de dos mesos *«por no aceptar la censura previa gubernativa»*.¹³

De ben segur que el seu compromís amb la lluita obrera i la incomoditat que això comportava fou determinant perquè aquests hoacistes, tot i tenir una tipologia social constituïda per petits empresaris, professionals qualificats i comerciants, exercissin alguna mena d'impacte en el grupuscle comunista que aleshores encetava una nova trajectòria clandestina. La seva metodologia d'actuació —a través de l'enquesta, la revisió de vida i els Grupos Obreros de Estudios Sociales—¹⁴ fou l'enllaç que permeté l'obertura d'una intensa col·laboració entre comunistes i hoacistes, ja que eren plataformes d'estudi i reflexió obertes a totes les persones que volguessin participar de l'esperit d'anàlisi que hi imperava. I és així que durant aquests primers anys de la dècada dels seixanta, Ventura Margó i alguns militants obrers del sector del metall i la construcció comencen a freqüentar aquestes reunions, alhora que discuteixen els problemes laborals més peremptoris centrats en les hores extres no pagades, el nivell dels salaris i les condicions de seguretat i higiene en el treball.¹⁵ Tot plegat fa que ben aviat s'enceti un seguit de reivindicacions —atomitzades i sotmeses a una certa intermitència en un principi— cosa que queda reflectida en una de les escassíssimes referències publicades a *Tarea* que, al núm. 183 de febrer de 1966, publicava:

«Durante el pasado año la actividad de las Juntas de Conciliación Sindical ha ido en aumento, siendo de destacar las cantidades percibidas por los productores de 3.022.779 pesetas, cantidad que comparada con la del pasado año, duplica la misma.»

La clau de volta en aquesta nova etapa del moviment obrer fou, sens dubte, la celebració de les eleccions sindicals de 1966 ja que van permetre una

i Teresa Llop. Sobre els orígens de l'HOAC a Lleida vegeu les aportacions de J. BARALLAT, «La HOAC bajo la Jerarquía y el Franquismo. Una muestra local: Lérida», dins DD. AA.: *Los católicos..* També *L'Església sota el franquisme. Lleida (1938-1968)*, Lleida, Pagès Editors, 1994. «L'Església sota el franquisme. Una mostra local: Lleida, 1938-1968», *L'Aveng*, núm. 174, octubre 1993. De manera exhaustiva, pot consultar-se la seva tesi doctoral, *La contribució...*

12. Publicat a *Tarea* 122, gener 1961.

13. Citat a BARALLAT, «La HOAC bajo...», 1994, 215. Les discrepàncies mantingudes especialment amb el sector dels cursetistes s'aguditzaren fins a l'extrem que el 1965 els hoacistes estigueren a punt de ser expulsats de l'Assemblea Diocesana, acusats de ser comunistes i/o de col·laborar-hi. El detonant va ser el seu suport moral i econòmic a 73 obrers acomiadats de l'empresa Hidro-Nitro de la població de Montsó.

14. Sobre aquesta pedagogia hoacista, *vid.* E. FERRANDO, «Los Grupos Obreros de Estudios Sociales de la HOAC (GOES)», i B. LÓPEZ GARCÍA, «La formación y el análisis social en el Movimiento Obrero Católico bajo el Franquismo. Los GOES», dins DDAA: *Los católicos...*

15. En aquest grup inicial cal destacar la presència de militants del PSUC, com els obrers metal·lúrgics Felip Castell i Jesús Canales, i de la construcció, com Gabino Lozano, Francisco Alarcón, Antonio Chacón o Saturnino Vicente.

embranzida rellevant per al seu posterior desenvolupament. A partir de l'esmentada Llei de 1958 i les successives, determinats càrrecs que fins aleshores eren de designació directa per part del delegat provincial passaven a ser elegits indirectament pels treballadors. Amb una alta participació, les candidatures propiciades per l'incipient moviment obrer van obtenir notables èxits. Tal com es reconeixia en el núm. 191, d'octubre de 1966, de la revista *Tarea*:

«(...) El porcentaje de votantes ha sobrepasado el 81 por ciento revelándose de una forma elocuente en la decisión del electorado su inclinación por los nuevos hombres pronunciándose por una renovación mayoritaria que sobrepasa del 66 por cien. (...) Caso hubo en que la totalidad de los cargos sindicales puestos a elección recayó en nuevos hombres rechazando con unanimidad absoluta a los viejos representantes, algunos con una antigüedad de varias legislaturas.»

De ben segur que en la seva irrupció, també hi devia influir la inoperància dels vells càrrecs anteriors. La solidesa i la força d'aquesta renovació tingué com a conseqüència més destacable el fet que dos obrers de la construcció, i militants del PSUC, sortissin elegits dins els llocs de màxima representativitat: Saturnino Vicente com a president, i Fernando Rojas com a vicepresident, de la secció social del Sindicat Provincial de la Construcció, Vidre i Ceràmica. A més, altres militants comunistes aconseguen sortir elegits en 15 vocalies provincials del ram de la construcció, 6 del metall i 3 de químiques.¹⁶

És evident que aquestes eleccions van servir perquè es difonguessin i augmentessin les reivindicacions i, alhora, van comportar una ampliació dels seus recursos organitzatius. Si bé no és possible presentar les xifres més sistemàticament a causa de l'escassetat de dades subministrades des de l'O.S., amb la precarietat que se'n deriva, les demandes presentades davant la Magistratura el 1966 foren de 284 amb 677 treballadors afectats;¹⁷ la conflictivitat obrera davant l'O.S. el 1971 havia augmentat, si bé no espectacularment, sí de manera destacable, ja que s'hi havien presentat 521 demandes que afectaven 1.079 treballadors.¹⁸ Òbviament, en aquelles circumstàncies, cada cop que els activistes sindicals guanyaven alguna acció, per petita que fos, els feia créixer, tant numèricament com anímicament. I així, en els anys següents, la conflictivitat laboral seguí una clara tendència al creixement, amb què es generà un autèntic cercle viciós: la conflictivitat féu augmentar la militància de les CCOO i aquesta, alhora, n'impulsà les mobilitzacions. Tanmateix, si bé aquestes eleccions van tenir el valor de difondre el moviment, van comportar també un cost repressiu extraordinari. No endebades, una sentència del Tribunal Suprem de març de 1967 declarava il·legals les Comissions Obreres perquè les considerava una organització filial del Partit Comunista, cosa que n'empitjorava la situació.

16. *Tarea* 192, novembre 1966. Vid. JARNE, *Estratègies de contestació...* També V. MARGÓ, *La lluita per la democràcia. Lleida 1960-1975*, Ajuntament de Lleida, 1992 —edició a cura d'A. Jarne.

17. *Tarea* 200, juliol 1967.

18. *Tarea* 260, juliol 1972.

És en aquestes circumstàncies que neixen les CCOO a la ciutat de Lleida amb la presència del ja aleshores dirigent obrer Cipriano García, que es desplaça expressament des de Terrassa per tal d'atorgar una certa formalitat a l'esdeveniment. Per tant, a diferència d'altres punts de l'Estat espanyol, la seva aparició és posterior a les eleccions sindicals de 1966,¹⁹ alhora que, des del principi, les CCOO de Lleida tingueren una estructura organitzativa poc definida, cosa que va contribuir, sens dubte, a fer que el paper que representaren els seus dirigents més emblemàtics tingués una extraordinària importància. Els fundadors, i alhora components de la primera Coordinadora local, foren els obrers de la construcció Saturnino Vicente Díaz, Antonio Cantano Palma, Francisco Pérez Jiménez, Julio Chacón Fernández, Manuel Cortijo Martínez i Antonio Chacón Giménez, els obrers metal·lúrgics Felip Castell Papell i Jesús Canales Rivero, i l'administratiu de notaria Gregori Gallego Marín, alguns dels quals ja eren, aleshores, militants del PSUC.²⁰

El seu perfil s'ajusta al d'uns joves —entre 25 i 35 anys— que no han participat directament en la Guerra Civil. No obstant això, sí que, a causa de les dures condicions de vida imposades en la immediata postguerra, n'havien patit els efectes i, de manera tangencial, n'havien viscut les represàlies. Així per exemple, alguns d'ells havien tingut, durant la II República, familiars que havien militat en formacions d'esquerra que, durant el conflicte bèl·lic, havien estat afusellats. Unes circumstàncies que havien marcat el seu compromís polític amb el comunisme, per la qual cosa no resulta inversemblant que una part d'ells encetés una militància política ja en els seus llocs d'origen. Per tant, tot i que no tenien, ni de bon tros, els mateixos condicionants que els resistents dels anys 40, no eren un segment generacional que sorgís espontàniament, sinó que tenia unes arrels amb unes continuïtats que no poden ignorar-se. En un altre ordre de coses, tampoc no pot obviar-se el fet que la majoria d'ells fossin immigrants, reflex de l'important desplaçament de treballadors des de l'agricultura a la indústria i els serveis. La revitalització dels corrents immigratoris fou, sens dubte, un factor econòmic i social de primera magnitud. La immigració no sols va augmentar la força de treball existent sinó que també, i sobretot, va canviar bona part del perfil de la població laboral. Els immigrants eren majoritàriament joves i solters. I si tenien famílies constituïdes, els seus fills s'incorporaven amb una certa rapidesa a l'activitat productiva i reproductiva. Per tant, la immigració va permetre augmentar, decididament, la població en general i l'activa en particular (la ciutat de Lleida va incrementar la població en més de 20.000 habitants en tot just 15 anys; segons el cens de 1950 hi havia 52.849 persones; el 1965 la xifra arribava a 71.084).

19. Vid. J. FABRE i J. M. HUERTAS, «La fundació de CCOO a Barcelona», *L'Avenç* 52, 1982; BALFOUR, *La dictadura, los trabajadores...*, P. GABRIEL (dir.), *Comissions Obreres de Catalunya, 1964-1989*, Barcelona, Empúries, 1989; C. MOLINERO, J. TÈBAR, P. YSÀS, «Comisiones Obreras de Catalunya: de movimiento sociopolítico a confederación sindical», a RUIZ, *Historia de Comisiones Obreras...*

20. El perfil biogràfic de bona part dels membres d'aquesta primera Coordinadora es troba a A. JARNE, *Estratègies de contestació...* A les reunions de la Coordinadora, tot i no militar-hi, també hi assistiran amb regularitat els hoacistes Francesc Solana, Eulogio Vallina, Lluís Santamària i Joaquim Colell.

En definitiva, a més de la ja esmentada militància endegada anteriorment, no pot menystenir-se la incidència de les dures condicions laborals en les seves actituds d'una banda, més la ruptura i/o el desarrelament que, a tall individual, comportà en moltes ocasions el fenomen migratori.²¹

En aquests primers anys, les reivindicacions de les CCOO, dins uns límits que poguessin ser permesos pels paràmetres de l'O.S., foren dutes a terme de forma bastant individualitzada o reduïda a petits grups. Tanmateix, en aquelles difícils circumstàncies, per molt que es pretengués limitar-ho a qüestions laborals, qualsevol acció fora dels estrictes marges imposats prenia una dimensió de signe opositor i clarament contestatari al règim, cosa que es posava especialment en evidència amb l'arribada de la festivitat de l'1 de Maig. El primer que va celebrar-se amb una certa manifestació pública fou el de 1967. Un grup d'unes 40 persones —segons la premsa—²² es concentren a la cèntrica plaça de Sant Joan i canten «L'Emigrant». L'acció s'acaba amb l'arribada de la policia que els dispersa violentament, alhora que s'endú a la comissaria 2 joves i 2 capellans que queden en llibertat a les poques hores.

Malgrat que en anys successius sempre es produïren detencions i algun intent de manifestació acompanyat d'aldarulls, de ben segur que la celebració més impactant que resta en la memòria col·lectiva és la de l'1 de Maig de 1969. En aquell cas —prèvia reunió als canyissars del riu, ja que a causa de l'estat d'excepció havien deixat de reunir-se als locals de l'HOAC—, un grup de militants de les CCOO decideixen manifestar-se, tot i l'adversitat de les circumstàncies, pel centre de la ciutat. Enmig de la gran tensió originada, un policia insulta la dona del dirigent Antonio Chacón —Catalina Maestre— cosa que fa que aquest s'hi enfronti amb la col·laboració de l'obrer Agustín Álvarez Otero. Aquests esdeveniments es tanquen amb la detenció de 10 persones, les quals, després de ser-los imposada una multa de 10.000 pessetes eren posades en llibertat a excepció de Maestre, Chacón i Álvarez, acusats d'haver-se resistit a l'autoritat.²³ Finalment, l'11 de desembre de 1969, defensats per l'advocat Simeó Miquel i Peguera, eren processats per un Tribunal Militar en consell de guerra, la sentència del qual condemnava Chacón a 7 mesos de presó i a 3 mesos Maestre i Álvarez.²⁴

21. Entre molts dels estudis dedicats a analitzar l'experiència de l'emigració, destaquem el de A. PUIG I VALLS, *De Pedro Martínez a Sabadell: l'emigració una realitat no exclusivament econòmica, 1920-1975*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona, 1991. Un resum d'aquesta investigació es troba recollit a «De Granada a Sabadell: la emigración una experiencia vivida». *Actas de las III Jornadas «Historia y Fuentes Orales». Memoria y Sociedad en la España Contemporánea*. Ávila, Ed. Fundación Cultural Santa Teresa, 1992.

22. Nota publicada al *Diario de Lérida* el 2-5-1967.

23. Els detinguts eren Antonio Chacón Giménez, Manuel Cortijo Martínez, Felip Castell Papell, Jesús Canales Rivero, Agustín Álvarez Otero, Francisco Escarcena Martínez, Antonio Cantano Palma, Catalina Maestre, Natividad Redondo (esposes de Chacón i Cantano, respectivament) i el seu fill Antonio Cantano Redondo. La mateixa nit, les «dones democràtiques» (esposes d'obriers militants de les CCOO i el PSUC) es tanquen a l'església de la Sang, al carrer de Sant Antoni, per tal de protestar per aquestes detencions. Sobre la dimensió femenina de l'oposició comunista, *vid.* JARNE, *Estratègies de contestació...*

24. Fons documental particular d'Antonio Chacón.

Els fets del 1r de Maig de 1969, amb les detencions, l'empresonament i el judici per un tribunal militar, comencen ja a ser conferits amb un caire obertament polititzat. En la mesura que uns membres de les CCOO i alhora partíceps d'una clandestinitat política a través del PSUC patien els efectes repressius del règim, augmentava la lectura en clau política de resistència.

Anteriorment hem esmentat que en els primers moments de la reaparició del PSUC a la ciutat, a principi dels anys seixanta, la «Pirenaica», els veterans i els exilats havien tingut un paper fonamental per a la incorporació de nous militants. Ara, en la segona meitat de la dècada, aquesta funció d'avantsala serà desenvolupada, en bona mesura, per les CCOO. I així, durant aquests anys el partit veurà créixer espectacularment el nombre de militants en les seves files, procedents, en bona part, de les recentment constituïdes CCOO. És ben cert que el PSUC s'ha introduït en segments socials molt diferents, ja que, per primer cop, professionals fills de les classes mitjanes amb estudis universitaris, han iniciat el camí antifranquista de la mà dels comunistes. No obstant això, la seva base social vindrà definida a través del moviment obrer. És a finals dels anys seixanta que el PSUC ja compta amb uns 100 militants a la ciutat, xifra gens menyspreable dins una societat tan constrenyuda com la lleidatana; sense oblidar els petits però força actius nuclis de les localitats del Pont de Suert, la Pobla de Segur i Balaguer. En aquests casos, la forta presència de l'ENHER, la fàbrica de ciment de Xerallo, i la INPACSA i la SAFYC, respectivament, en devien ser determinants. Per tant, si en els inicis del procés, la predisposició dels hoacistes havia estat decisiva per obrir una primera esclatxa, el paper del PSUC com a impulsor i capitalitzador fou definitiu.

FOMENTO DE OBRAS Y CONSTRUCCIONES: UN EJEMPLO DE CONFLICTIVIDAD LABORAL

En aquest sentit, el punt d'inflexió que dibuixa una clara orientació reivindicativa en el sindicalisme d'oposició a Lleida ve simbolitzat a través de la sèrie de conflictes laborals que tingueren lloc a l'empresa Fomento de Obras y Construcciones al llarg de 1970. Aquest exemple, acompanyat de la resposta a determinats esdeveniments exteriors a la realitat lleidatana, farà que aquest moviment obrer es converteixi gradualment en la punta de llança més emblemàtica en la lluita contra el règim franquista a la ciutat, ja que altres propostes com el Front Nacional de Catalunya o alguns cercles amb un clar tarannà nacionalista però encara sense definició política no passen de ser expressions grupusculars que no poden comparar-se, ni de bon tros, amb la cobertura de què disposa l'espai creat pels comunistes.

El cas de Fomento... s'inicia quan 93 obrers (sobre un total de 130) pertanyents al sindicat de la construcció promouen un acte de conciliació el 3 de febrer de 1970 sense la compareixença dels representants de l'empresa, a la qual reclamen una sèrie de pagaments referents als dies festius recuperables, les pagues extraordinàries i una millora en les condicions higienicosanitàries. Alhora, aquests obrers denuncien davant l'O.S. que havien signat un contracte en blanc amb

l'esmentada empresa.²⁵ El 16 de febrer, un inspector de la Vicesecretaria d'Ordenació Social es presenta a l'obra (un escorxador en construcció a la carretera de Saragossa) i, després d'examinar-la, emet un informe que, a grans trets, exposa que «...estas alegaciones no tienen fundamento verdadero alguno», fet que provoca que el 20 de febrer hi compareguin 35 obrers més de «Fomento...» i es ratifiquin en les declaracions efectuades anteriorment pels seus companys. Finalment, els obrers decideixen portar el cas a la Magistratura de Treball perquè hi tingui lloc el corresponent judici, ja que en el previ acte de conciliació no s'han obtingut resultats satisfactoris.²⁶ La resposta de l'empresa, en veure el caire que estan prenent els esdeveniments, és l'acomiadament de 20 obrers. A més, amb la finalitat d'acabar expeditivament amb el problema, sol·licita a la Delegació Provincial de Treball un expedient de regulació d'ocupació —que afectaria 71 treballadors—, tot al·legant que, després d'haver acomplert escrupolosament els seus compromisos i d'haver finalitzat l'estructura de l'obra, no disposa de les dades tècniques suficients per continuar-la, la qual cosa fa que el personal que hi treballa estigui pràcticament inactiu. No obstant això, el delegat provincial de Treball dicta resolució, amb data del 12-11-70, en què n'informa desfavorablement i addueix que l'empresa no determina quines són les dades tècniques que han motivat la suspensió de les obres ni les gestions que han realitzat per a fer-ho; a més, no aporta cap prova documental que justifiqui aquesta petició i, alhora, «...puede originarse un peligroso precedente en orden de la estabilidad del empleo de los trabajadores del ramo de la construcción, fijos de obra».

Malgrat aquesta desestimació a la petició de Fomento..., i d'acord amb les reglamentacions existents, l'empresa no tenia l'obligació de readmetre els treballadors acomiadats i preferia, en la majoria dels casos, augmentar la quantitat a indemnitzar a canvi de desfer-se dels treballadors més conflictius. Així doncs, aquest conflicte es tancava el 5 de desembre de 1970 amb l'acte de conciliació, promogut per 53 obrers, contra l'empresa,

«(...) en reclamación de que se avenga a readmitirnos o indemnizarnos por despido improcedente ocurrido el 3 de los corrientes, y abono de salarios devengados y no percibidos y en su caso partes proporcionales de las pagas extras de Navidad, 18 de Julio y vacaciones. (...) El representante de la empresa demandada manifiesta que caso de conformidad de los actores promete hacer efectivas las cantidades relacionadas (...). Los actores se muestran conformes con el ofrecimiento que les hace la empresa demandada y una vez percibidas las cantidades prometen nada más pedir por ningún concepto quedando finiquitada la relación laboral que unía a las partes.»

25. Fons documental particular d'Antonio Chacón.

26. Tanmateix, hi ha força obstacles que han de superar. Així, per exemple, a Magistratura se'ls diu que tots i cadascun dels obrers s'hi han presentat per tal de prendre'ls nota de les seves filiacions i signatures, fet que provocaria la seva absència del lloc de treball durant 4-5 hores, amb la impossibilitat de cobrar-les ja que aquest és un dret reservat només als enllaços sindicals. En aquestes circumstàncies, els enllaços sol·liciten que siguin autoritzats a recollir les filiacions i les signatures de la resta de companys, cosa que els és negada. Malgrat aquestes adversitats, els obrers estan disposats a absentar-se del lloc de treball si és necessària la seva presència a la Magistratura de Treball.

Tot i que la tipologia d'aquest conflicte s'insereix en la mateixa línia de casos anteriors, la seva durada, la gran quantitat d'obrers de l'empresa que s'hi adheriren (la gairebé pràctica totalitat) i la bel·ligerància d'ambdues parts fan que aquest cas sigui sensiblement diferent dels anteriors. No creiem que sigui exagerat afirmar que la mobilització produïda a Fomento... fou l'eix a partir del qual es radicalitzà el moviment obrer aglutinat en les CCOO, per la qual cosa tampoc no és estrany que, a partir d'aleshores, les «llistes negres» actuessin amb més contundència i sobre més quantitat d'obrers.

Juntament amb aquest conflicte, se n'afegeixen altres que, de manera «enforquillada», el travessen i contribueixen a engrandir i magnificar aquestes mobilitzacions obreres. Els actes de solidaritat amb els fets de Granada²⁷ concretats en l'«ocupació» dels locals de l'Organització Sindical el juliol del mateix any, o la detenció i posterior empresonament de 7 destacats sindicalistes arran de la manifestació realitzada el 15 de desembre de 1970 pels carrers més cèntrics de la ciutat per tal de fer palesa la seva protesta contra el procés de Burgos,²⁸ evidencien que la repressió en si mateixa esdevenia en moltes ocasions una causa afegida a la conflictivitat pròpiament laboral i accentuava el caràcter polític de les CCOO. A la vegada, així com, des d'un punt de vista estrictament polític, la lluita antifranquista oberta a Lleida no s'encetarà fins a partir de 1972, veiem que sindicalment aquesta temporització és anterior. Un fet que és cabdal per tenir en compte que les CCOO anaven assumint un paper central de resistència al franquisme.

3. *L'extensió i l'agudització de les lluites als anys setanta*

En definitiva, l'avenç dels obrers compromesos amb la lluita antifranquista era cada cop més gran. I així es manifestava en els resultats de les eleccions sindicals de 1971: en el Consell Provincial de Treballadors consten com a vocals l'hoacista Francesc Solana —vicepresident de la Unió de Treballadors i Tècnics del Sindicat Provincial de Banca, Borsa i Estalvi—, el comunista Joaquim Botines —president de la UTT del Sindicat Provincial de Cereals— i, un cop més, Saturnino Vicente com a president de la UTT del Sindicat Provincial de la Construcció, Vidre i Ceràmica. També arran d'aquestes eleccions, els comunistes Gregori Gallego i Joan Rodés sortien elegits president i vicepresident de la UTT del Sindicat Local Mixt de Balaguer, respectivament.²⁹

27. Una síntesi dels esdeveniments en aquest conflicte es troba recollida a DOMÍNGUEZ, *Organizaciones obreras...* També resulta interessant la vivència personal de A. QUITIAN, «Recuerdos de una huelga: Granada 1970», dins DD. AA.: *Los católicos...* MOLINERO, TÈBAR, YSÀS, «Comisiones Obreras...». BALFOUR, *La dictadura, los trabajadores...* P. GABRIEL, *Comissions Obreres...*

28. Els detinguts a la manifestació de Lleida eren Felip Castell, Gregori Gallego, Julio Chacón, Francisco Escarcena, Antonio Martos, Antonio Gutiérrez Martínez i Antonio Chacón.

29. *Tarea* 250, setembre 1971.

Malgrat l'èxit i la consecució de llocs clau de responsabilitat, creiem que això no pot ser sobredimensionat ja que l'O.S. i els seus mecanismes seguien essent molt poderosos i, tot intentant posar-hi obstacles repetidament, en alguna ocasió aconseguiren dividir els obrers. D'altra banda, si bé les protestes anaren en augment, la quantitat d'obrers que es mobilitzaven respecte al total seguia essent encara molt minsa. El 1971, a la província de Lleida hi havia 12.464 treballadors de la construcció,³⁰ dels quals recordem que només 1.079 havien «gaudit» de les demandes presentades a Magistratura.

Malgrat aquesta necessària cautela, cal incidir en el fet que a partir dels primers anys de la dècada dels setanta, es produí un augment de conflictes entre patrons i treballadors, cosa que anà acompanyada d'una extensió en el seu radi d'acció. Fins aleshores, el sector de la construcció havia estat el protagonista absolut de les protestes obreres. Això no havia estat casual. El creixement econòmic en diversos ordres que tenia lloc en aquests anys queda, d'alguna manera, simbolitzat en el sector de la construcció, amb una ingent mà d'obra de baixa o nul·la qualificació, i treballant en unes feines marcades per la inestabilitat i unes precàries condicions de seguretat. A partir d'ara, altres sectors laborals que fins aleshores se n'havien mantingut al marge encetaren tímidament accions de protesta. És el cas, per exemple, de les produïdes en empreses agroalimentàries,³¹ en el sector sanitari³² i, de manera especial, en el tèxtil,³³ aquests dos últims protagonitzats per mà d'obra femenina. Les condicions econòmiques, la inestabilitat de la feina i la precària seguretat seguien essent, òbviament, els eixos sobre els quals s'articulaven aquestes mobilitzacions, per la qual cosa no és estrany que l'extensió de la conflictivitat laboral se seguís donant només entre els treballadors i les treballadores de la categoria dels no-qualificats, mentre que la participació d'altres sectors laborals en principi més afavorits era pràcticament nul·la. A la vegada, no poden obviar-se les accions solidàries que en moltes ocasions s'ocultaven amb les reivindicacions en si mateixes, cosa que provocava un procés de retroalimentació aleshores ja imparabile: la conflictivitat feia créixer la repressió i aquesta, alhora, provocava més mobilitzacions obreres. L'òrgan d'expressió del PSUC, *Nova Lleida*, —que entre 1971 i 1974 aconseguí treure 21 números— explicava aquesta circumstància al núm. 4, de març de 1972:

«El 12 de Febrero el joven trabajador Francisco Estremera Lara murió en accidente de trabajo por falta de medidas de seguridad. Por ello el día 16 del mismo mes unos 224 obreros del ramo de la construcción hicieron media hora

30. *Tarea* 260, juliol 1972.

31. L'abril de 1972 tenia lloc una aturada d'unes quantes hores a l'empresa MILSA a causa d'uns cobraments impagats. Així s'esmentava a *Nova Lleida* 5, maig 1972.

32. A tall d'exemple, són il·lustratives les aturades dutes a terme al llarg de 1972 tant en l'Escola d'Infermeres com en la clínica «La Alianza» per part de les infermeres auxiliars. Publicat a *Nova Lleida* 6, juny 1972.

33. La precarietat que implicava treballar en fàbriques i tallers d'aquest sector portà a les obreres d'algunes d'aquestes empreses a realitzar diverses aturades des de 1972. Foren especialment significatives les produïdes en l'empresa Jerseys Puig —amb unes 150 treballadores— el 1972 i COLESA —amb una plantilla d'unes 80 dones— el 1972 i 1974.

Recollit a *Nova Lleida* 7, agost 1972; i 9, octubre 1972.

*de paro en solidariedad con su compañero muerto y como protesta por la inseguridad en que se ven obligados a trabajar en algunas empresas. Hubo paros con este motivo en Asturiana S.A., Oliva, Sagarra, Derribos Altos y Macopsa entre otras varias empresas. Pero los obreros no tienen ni tan siquiera derecho a ser solidarios con sus compañeros: los dos trabajadores que pararon en Macopsa fueron automáticamente despedidos. Y en la constructora Asturiana, en donde se produjo el paro de 115 obreros, los propietarios amenazaron con llamar a la policía. Incluso en alguna empresa los "grises" y los "sociales" estuvieron merodeando con el fin de meter miedo a los trabajadores.**

Aquesta solidaritat no es donà exclusivament amb companys de Lleida, sinó també respecte a altres conflictes produïts en diversos punts de l'Estat espanyol. En aquest sentit, les accions solidàries més reeixides i que alhora tingueren més conseqüències per als sindicalistes de Lleida foren les produïdes pels fets a l'empresa Bazán de la ciutat de El Ferrol el març de 1972, arran dels quals morien els obrers Amador Rey Rodríguez i Daniel Niebla García, cosa que ocasionà, òbviament, una gran commoció. I CCOO de Lleida, conjuntament amb el PSUC, distribuïa el 17 de març una octaveta pels carrers de la ciutat en què, bàsicament, es deia:³⁴

(...) En el Ferrol del "Caudillo" caen dos trabajadores de la Bazán, asesinados por la bestia franquista. Este Gobierno Opus que se hace llamar "aperturista" cuenta en su historial con innumerables crímenes de trabajadores que reclamaban un salario digno que cubriera las mínimas necesidades vitales de una familia. (...) Coloquémonos distintivos negros en señal de luto: brazaletes, corbatas, botones, lazos, etc.

*¡Pueblo de Lérida, demostrar con todas las acciones posibles, la repulsa a este régimen asesino, incapaz de salir de este callejón sin salida que le ha conducido al inmovilismo de más de 30 años de dictadura!**

Les represàlies no es van fer esperar. La policia, coneixedora de qui eren els màxims responsables de les CCOO a la ciutat, no tardà a actuar a les poques hores d'haver-se llençat aquesta octaveta tot detenint expeditivament alguns dels dirigents obrers que foren retinguts a comissaria durant unes hores. Tanmateix, tot i l'acció de la policia, els actes en solidaritat amb els obrers de la Bazán no s'acabaren. Les reiterades pretensions de Gallego i Rodés de fer una missa l'1 de Maig en record dels morts d'El Ferrol, comportaren que fossin expedientats i destituïts dels seus càrrecs de president i vicepresident, respectivament, de la UTT del Sindicat Local Mixt de Balaguer.

Un dels elements en què més es manifestà la repressió que es derivava arran de les protestes obreres fou l'existència de les «l·listes negres», especialment actives, tal com ja hem apuntat, des de 1970 arran dels conflictes a l'empresa Fomento de Obras y Construcciones. Entre la policia i l'O.S. confeccionaren una llista amb els noms dels principals dirigents i les facilitaren a totes les empreses de Lleida per tal que els neguessin un lloc de treball si és que pretenien accedir-hi. Sense

34. Recollida a *Nova Lleida* 4, març 1972.

aquesta connivència tripartita no hauria estat possible poder actuar amb eficàcia i, certament, els principals sindicalistes patiren llargs períodes de desocupació forçosa, per la qual cosa alguns hagueren de marxar de la ciutat i buscar feina en altres poblacions, circumstància que encara es donava a final anys setanta i principi dels vuitanta.³⁵ L'oferiment de «pagues extraordinàries» o les recomanacions a empresaris des del Govern Civil i Sindicats per tal d'acomiarar determinats obrers són algunes de les diverses estratègies coercitives aplicades sobre els dirigents de les CCOO.

Cal dir que en aquesta tasca d'obstaculitzar la feina d'aquell nou moviment obrer, l'O.S. obtingué alguns èxits i aconseguí obrir esclatxes, no definitives però sí importants, en el si de les Comissions Obreres. Sobre això és altament il·lustratiu un article publicat al núm. 3 de *Nova Lleida* el febrer de 1972, en què a més de denunciar l'existència de les «llistes negres» ja s'hi entreveu els problemes que hi comença a haver entre els obrers i els seus representants a la secció social de Sindicats, concretament Saturnino Vicente i Fernando Rojas:

«(...) Todos sabemos muy bien que cuando unos obreros con cargo se pasean por el Sindicato Vertical como en su casa, inmediatamente habrá que hacer la comparación con los Camacho, Ariza, Saborido, Silvestre y tantos otros que lucharon para alcanzar un Sindicato democrático y no para explicar como se cobra el "18 de Julio", rellenar instancias o asistir a reuniones a Madrid para ser vistos por los observadores extranjeros invitados por el Gobierno. Pero quienes actúan así pueden dar por seguro que su juego poco durará, pues olvidan que los trabajadores saben muy bien quienes, a pesar de lo que quieran aparentar, son instrumentos despreciables por este mundo del trabajo que luchará para barrer un sistema vertical inventado por nuestro principal enemigo: el capitalismo.»

Les crítiques a l'interior de les CCOO envers aquests companys s'aguditzaren cada cop més.³⁶ Finalment, algunes febleses de caràcter, combinades amb pressions familiars i certa seducció per la màquina burocràtica de l'O.S. els portà a caure en un profund ostracisme entre els seus companys i a l'expulsió del partit i de les CCOO.

D'altra banda, les fissures no sols es produïren com a conseqüència de l'apropament d'alguns dirigents sindicalistes a l'O.S. sinó també per altres elements, en aquest cas «interns» de l'antifranquisme, propers a la socialdemocràcia, que intentaren crear les Comissions Obreres Democràtiques amb la finalitat d'escapar de l'òrbita de les CCOO. En un article de *Nova Lleida*, núm. 5, maig 1972, s'apunta:

35. Com a exemple, el 1977 Antonio Chacón rebé una amenaçadora carta —anònima— amb el nom de «Secretario General de Vagos y Maleantes de Comisiones Obreras». En el seu interior, hi havia un paper que, virulentament, deia: «¡¡¡GRANUJA!!! No queremos que comas el pan de nuestra Cataluña miserablemente. Te echaremos como a una rata asquerosa.»

36. Així ens ho indica el duríssim article publicat a *Nova Lleida* 11, gener 1973, i titulat «¡¡¡NO A LOS OPORTUNISTAS!!» en què entre altres coses es diu: «(...) a los verticalistas les es necesario exhibir ante la opinión pública algún trabajador dócil que se preste a su juego demagogo y de engaño, y si este individuo alguna vez ha tenido la confianza del mundo del trabajo, mejor todavía. (...) No Sr. Rojas No, los trabajadores de Lérida han descubierto su juego y no están dispuestos a seguirle. (...)»

«En nuestra ciudad existe algún trabajador que, orientado por fuerzas ajenas a los intereses del mundo del trabajo, está intentando algo tan monstruoso como es dividir al movimiento de C.C.O.O. Para ello emplea el sistema de boicotear, con su inasistencia a las reuniones al tiempo que invita a otros a seguir su camino. Parece que a estas maniobras no son ajenos algún grupo de la oposición burguesa, a la que nada le importa nuestras reivindicaciones de clase, al tiempo que muestra un interés especial en debilitar nuestra fuerza. (...)»

Igual com en altres llocs, les CCOO de Lleida estaven fortament mediatitzades pel PSUC i, a grans trets, les seves estratègies d'actuació les marcava el partit. No endebades, els principals dirigents sindicalistes de la ciutat eren també militants del PSUC, alguns ja des d'abans de l'establiment d'aquest moviment sindical clandestí. No és estrany, doncs, que les CCOO fossin vistes com un producte dels comunistes i que, en contrapartida, altres forces emergents, en aquest cas el Bloc Popular de les Terres de Lleida (embrió a la ciutat del posterior Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya), intentessin altres alternatives, les quals, d'altra banda, no van passar dels límits d'unes primeres temptatives d'organització.

En un altre ordre de coses, el conflicte dels treballadors de les obres de l'autopista de l'Ebre amb l'empresa Cubiertas y Tejados va ser, molt possiblement, l'esdeveniment que més va commocionar la Lleida inserida en el tram final de la lluita antifranquista. La vaga que dugueren a terme esdevingué un nítid exemple d'enfrontament obert al sistema. Dues circumstàncies ens defineixen aquesta consideració: d'una banda, la gran participació i extensió del conflicte dins la pròpia obra i, d'una altra, la notable solidaritat que es produí, per primer cop, en altres empreses i sectors socials de la ciutat.

La seva història comença, una vegada més, amb la intransigència de la patronal davant la plataforma reivindicativa, presentada a l'empresa el 9 de gener de 1975 i firmada per més de 200 treballadors de l'empresa Cubiertas y Tejados.³⁷ Davant la negativa al diàleg per part de l'empresa, els obrers decideixen unànimement el mateix dia dur a terme una aturada que es perllonga tot el matí. En els dies següents, en diverses reunions entre la comissió de treballadors, l'O.S. i l'empresa s'obté la mateixa negativa a cedir davant les corresponents peticions. En aquestes circumstàncies decideixen, per unanimitat, declarar-se en vaga el dia 15 que, gairebé immediatament, s'estén als transports, al taller mecànic i la secció de topografia. La vaga en l'empresa és total. És la primera vegada que a Lleida una acció d'aquest tipus provoca la participació de diferents branques i categories dins una mateixa empresa. Com a resposta, són acomiadats 200 obrers, els quals

37. L'esmentada plataforma es concretava en els següents punts: 100 pts. hora normal per a l'oficial; 95 pts. hora normal per a l'oficial de segona; 90 pts. hora normal per a l'ajudant; 85 pts. hora normal per al peó; dret a mitja dieta; dret a quilometratge; paga setmanal íntegra de les hores treballades; IRTP i seguretat social a càrrec de l'empresa; els treballs especialment durs havien de ser pagats un 30% més i l'empresa havia de disposar del material necessari per realitzar-los; locals dignes per als menjadors i la celebració d'eleccions sindicals. En el document presentat a l'empresa, també hi constava les quantitats a pagar en concepte d'hores extraordinàries i la manera de fer-ho en funció de les categories. Fons documental particular d'Antonio Chacón.

es presenten, no obstant això, a la feina per parlar amb els companys. La Guàrdia Civil els obliga a marxar, per la qual cosa formen piquets que recorren les obres, l'institut, els locals que acullen els estudis universitaris i altres centres de treball. Així aconseguen que hi hagi aturades a 7 empreses de la construcció, que 300 estudiants de Filosofia i Lletres facin un atur de 48 hores, que uns 500 alumnes de l'institut no entrin a classe i que la Unió de Tècnics i Treballadors del Sindicat de la Construcció declari el seu suport als treballadors i reclami el dret de vaga.³⁸ Després d'una altra infructuosa reunió a Sindicats, en què la crispació en ambdues parts era tan forta que quasi fregà els enfrontaments físics, els obrers, juntament amb els estudiants, es manifesten pels carrers fins arribar a la Catedral, on entren uns 80 obrers amb la intenció de tancar-s'hi, a les 11 del matí. La gemació que envolta l'edifici és considerable. A les 7 del vespre en surten 53 quan la policia declara que s'ha rebut una trucada telefònica avisant de la col·locació d'una bomba en l'interior. D'altra banda, la gent que hi havia a l'exterior és dispersada violentament per les forces d'ordre públic. Finalment, 9 obrers són detinguts i deixats en llibertat pocs dies després, 4 dels quals (Antonio Chacón, Julio Chacón, José Beneit i Vicente Andreu) són sancionats amb multes de 25.000 pts. el primer i 10.000 pts. els altres per realitzar actes contra l'ordre públic. D'altra banda, i com a conseqüència de tots aquests esdeveniments, eren acomiadats, definitivament, més de 80 treballadors de l'empresa Cubiertas y Tejados.

La dimensió política d'aquesta reivindicació laboral, juntament amb la solidaritat «externa» que aconseguí, evidencia que les CCOO van ser les que van dur a terme les accions més contundents de protesta, a la vegada que també la repressió més contundent va recaure sobre aquest sindicalisme d'oposició. Tot això acompanyat de la incorporació de nous escenaris de contestació a través de les mobilitzacions veïnals en barris perifèrics que havien crescut desordenadament.

En anys posteriors, les Comissions Obreres haurien d'assumir que calia dur a terme un procés d'adaptació en tots els sentits. Tot i que a principis de 1977 les CCOO havien aconseguit tenir uns 800 militants a la ciutat de Lleida i uns 300 a Balaguer,³⁹ de moviment sociopolític es convertiren en sindicat, però la seva gran aspiració d'esdevenir un sindicat unitari no es veuria acomplerta, tot i la seva gran implantació.

IDENTIFICACIÓ ENTRE L'ASSEMBLEA DE LES TERRES DE LLEIDA I EL PSUC

A partir de 1971 hi ha una ampliació del panorama polític opositor. Quantitativament es materialitza en el Bloc Popular de les Terres de Lleida i en

38. Una crònica dels esdeveniments fou publicada a *Nova Lleida* 18, novembre 1974. La data de publicació no es correspon a la dels fets relatats, el gener de 1975. Creiem que simplement això obeeix a les irregularitats pròpies d'una publicació clandestina. De manera més extensa, *vid.* JARNE, *Estratègies de contestació...*

39. Dades extretes d'un *Informe sobre el movimiento obrero*, amb data 5-4-1977. Fons documental particular de Gregori Gallego.

el grup demòcrata-cristià de Simeó Miquel. Els protagonistes dels nous models de lluita política són, fonamentalment, elements pertanyents a les classes mitjanes i professionals liberals la majoria dels quals procedeixen d'entitats que en la dècada dels anys seixanta havien desenvolupat una certa cultura de caire resistencialista. Qualitativament, significa la introducció de noves formes d'enfrontament al règim exemplificades en la presentació, el setembre de 1971, a les eleccions a procuradors en Corts pel terç familiar i el desembre de 1973 a les eleccions a regidors per terços.

Amb tot, són uns grups numèricament molt escassos. A la vegada, les estratègies d'aquestes forces «emergents» indiquen la voluntat de distanciar-se dels comunistes la presència dels quals dins l'àmbit antifranquista continua essent hegemònica. En aquest sentit, l'Assemblea de les Terres de Lleida, adherida a l'Assemblea de Catalunya, desmitifica aquella desitjada unitat antifranquista a què sempre apel·laven els comunistes i referma, un cop més, la fragmentació i/o desarticulació de l'antifranquisme i, en definitiva, la seva manca de referents col·lectius.

L'Assemblea de les Terres de Lleida es constituïa a l'església de Santa Maria de Balaguer el febrer de 1972. Hi assistiren entorn d'unes 65 persones, de les quals un 70% eren militants del PSUC, cosa que els donava una preeminència inqüestionable davant el FNC i els independents. A més, dins el «grup» dels comunistes, els membres de les CCOO representaven un 40% i sobre el total dels assistents constituïen més del 21%, cosa que els col·locava com el sector socio-laboral amb més participació.

De ben segur que si observéssim diferents casos a tall individual, veuríem que aquesta identificació amb la defensa dels drets nacionals de Catalunya no va ser uniforme. Tanmateix, el paper, des d'un punt de vista orgànic, de les CCOO és inqüestionable en aquest sentit, així com també la trajectòria d'alguns dels seus dirigents més destacats. La detenció de sindicalistes com Antonio Cantano i Gregori Gallego dins la «caiguda dels 113» és un exemple més que evident. La resta de detinguts de Lleida eren els independents Jordi Carreres i Pere Terrado, el membre del FNC Pere Culleré i els militants del PSUC Miquel Àngel Soriano-Montagut, Miquel Àngel Sòria i Cel·lestí Regué (membre també de les Comissions Pageses). D'altra banda, el secretari polític del Comitè local, Ventura Margó, fou un dels 67 membres de l'Assemblea de Catalunya detinguts al convent de les Escolàpies de Sabadell el setembre de 1974. Va ser un dels 17 que, una vegada passaren pel jutjat, ingressaren a la presó Model de Barcelona.⁴⁰

Tanmateix, a les portes del postfranquisme començaren a surar les dificultats que posteriorment s'evidenciaren. L'estancament organitzatiu del PSUC anà acompanyat de la influència cada cop més important de les noves expressions polítiques i sindicals. No obstant això, l'antifranquisme comunista havia representat, malgrat els intents d'obrir-hi esclatxes tant des de l'oficialitat com des de l'interior de l'oposició, el paradigma per excel·lència de la lluita, oberta i decidida, contra el règim franquista. Una lluita que, lluny del caire circumstancial o anecdòtic que

40. Vid. JARNE, *Estratègies de contestació...* També MARGÓ, *La lluita per la democràcia...*

havia tingut lloc als anys quaranta, havia aglutinat en el seu si els tres eixos sobre els quals giraren els diversos segments opositors en els últims anys del franquisme: la lluita per les llibertats democràtiques, la millora de les condicions de vida de la classe treballadora i la defensa dels drets nacionals de Catalunya.

Resum

La trajectòria de l'obrerisme i llur conflictivitat durant el franquisme a Lleida representa l'exemplificació més paradigmàtica de les característiques de la lluita opositora. Així, en els anys del primer franquisme, les accions de protesta obrera esdevingueren simples espurnes de resistència, merament defensives, i sense possibilitats de continuïtat. Els anys seixanta, fruit de les transformacions socials i econòmiques, foren l'escenari de l'aparició d'un moviment —canalitzat a través de les CCOO— en què el suport de l'HOAC i l'impuls del PSUC foren decisius perquè es convertís en el moviment sociopolític més consolidat de tots els diversos segments i expressions de contestació al règim. Alhora, en el seu si es visqueren esclètxes que evidenciaren la fragmentació i la desarticulació de l'antifranquisme en general.

Paraules clau: Espanya de Franco; antifranquisme; moviment obrer; classe obrera; comunisme; sindicalisme catòlic.

Abstract

The development of the labour movement and its struggles under Franco constitutes a perfect illustration of the main features of the history of the opposition to his regime. In the early years, labour activities were no more than sparks of protest, more defensive resistance with no prospects of continuity. The '60s saw, as a result of some social and economic changes, the emergence of a proper movement, in the shape of the CC.OO. (Comissions Obreres), which, thanks mainly to the HOAC (Hermandades Obreras de Acción Católica) and the PSUC (Partit Socialista Unificat de Catalunya, i.e. the Communist Party), became the strongest of all the groups making up the illegal opposition. All the same, the movement showed internal tensions and rifts which reflect the general fragmentation and lack of organization of anti-Francoism as a whole.

Keywords: Franco's Spain; anti-Francoism; labour movement; working-class; Communism; Catholic trade-unionism.